

Lubomira Tchórz

**Z HISTORII SZKOLNICTWA UKRAIŃSKIEGO
NA WARMII I MAZURACH**

Początki ukraińskiego szkolnictwa na Warmii i Mazurach

Warmia i Mazury - to malowniczy region północno-wschodniej Polski, który charakteryzuje się nie tylko pięknym krajobrazem geograficznym, wieloma atrakcjami turystycznymi, ale także wielokulturowością. Region ten cechuje się obecnie największą mozaiką narodowościową w Polsce. Mniejszości narodowe i etniczne stanowią tu około 10 % ogółu zamieszkującej ludności.

Do mniejszości zasiedlonych historycznie należą Mazurzy i Warmiacy, posiadający swoją etniczną odrębność, ludność niemiecka, Rosjanie-starobrzędowcy oraz Litwini zamieszkujący głównie północną Suwalszczyznę. Natomiast Ukraińcy i Białorusini, a także romska mniejszość etniczna byli osiedleni na Warmii i Mazurach po II wojnie światowej.

Największą grupę mniejszości narodowej stanowią Ukraińcy, których liczebność określa się na 70-80 tys. Ludność ta została przesiedlona z ziem ojczystych w Polsce południowo-wschodniej i rozproszona na obszarach Ziemi Odzyskanych w ramach operacji pod kryptonimem „Akcja Wisła”, która rozpoczęła się 28 kwietnia 1947 r.

Z deportowanych 150 tysięcy osób do byłego województwa olsztyńskiego w okresie od 1 maja do 16 sierpnia 1947 r. przesiedlonych zostało 56625 osób narodowości ukraińskiej z okolic Białej Podlaskiej, Chełma Lubelskiego, Jasła, Hrubieszowa, Leska, Leżajska, Przeworska, Sanoka, Tomaszowa Lubelskiego, Włodawy.

W chwili obecnej mniejszość ukraińska zamieszkuje północną część województwa warmińsko-mazurskiego od granicy z obwodem kaliningradzkim do Olsztyna.

Początkowo wśród przesiedleńców panowało przekonanie, że będzie to tymczasowa sytuacja i po jakimś czasie będzie można powrócić w rodzinne strony. Rzeczywistość okazała się jednak inna.

Ludność ukraińska musiała zaadoptować się w nowym środowisku, chociaż nie było to łatwe. Władze komunistyczne Polski zamierzały, zgodnie z celem akcji „Wisła”, szybko zasymilować i wynarodowić Ukraińców. Ludność ukraińska została pozbawiona możliwości wszelkich działań na rzecz własnej kultury i oświaty. Brak ukraińskojęzycznego szkolnictwa szczególnie sprzyjał procesowi asymilacji. Dopiero rok 1952 przyniósł w tym zakresie pewne zmiany.

Uchwała Biura Politycznego PZPR z kwietnia 1952 r. w sprawie uregulowania statusu ludności ukraińskiej dała możliwość prowadzenia nauki w języku ukraińskim. W jej

następstwie Ministerstwo Oświaty wydało 20 sierpnia zarządzenie regulujące formy i zakres nauczania dzieci ukraińskich w języku ojczystym. „Na wyraźne życzenie rodziców” naukę języka ukraińskiego w wymiarze 3 godzin tygodniowo można było prowadzić od klasy drugiej w szkołach lub na kompletach dla co najmniej 10 uczniów.

Na mocy wydanych aktów prawnych regulujących częściowo kwestię mniejszości ukraińskiej, terenowe organy administracji państwowej zostały zobowiązane do zajęcia się sprawami ludności ukraińskiej, głównie zamieszkującej w północnej i północno-zachodniej Polsce. Jednym z zadań była więc organizacja nauczania języka ukraińskiego w szkołach.

W roku szkolnym 1953/54 w woj. olsztyńskim zorganizowano 9 punktów nauczania języka ukraińskiego, chociaż zgodnie z wynikami lustracji istniała możliwość powołania co najmniej 143 takich punktów.

Szczególnie znaczący przełom w dziedzinie oświaty mniejszości ukraińskiej dokonał się po 1956 roku. Tak zwana „odwilż” w Polsce po śmierci Stalina przynosi odrodzenie życia społeczno-kulturalnego oraz religijnego (powstają pierwsze parafie greko-katolickie na Ziemiach Odzyskanych).

Bardzo ważną rolę w organizacji ukraińskiego szkolnictwa na Warmii i Mazurach odegrały lokalne Koła Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego (UTSK), założonego podczas I Zjazdu w czerwcu 1956 r. w Warszawie.

Dzięki aktywności społeczności ukraińskiej 1 września 1956 r. utworzono ukraińską klasę w Liceum Pedagogicznym nr 2 w Bartoszycach, w której naukę rozpoczęło ponad 50 uczniów z całej Polski.

Ukraińska młodzież w 5-letnim procesie edukacyjnym zdobywała pedagogiczną wiedzę. Początkowo większość przedmiotów odbywała się w języku ukraińskim, w późniejszym okresie istnienia Liceum Pedagogicznego oprócz języka ukraińskiego jedynie matematyka prowadzona była w języku ojczystym. Absolwenci uzyskiwali kwalifikacje pedagogiczne do pracy w klasach I – IV szkoły podstawowej oraz do nauczania języka ukraińskiego.

Ukraińskie klasy Liceum Pedagogicznego w Bartoszycach ukończyło 270 absolwentów. Wykształcone młode pokolenie aktywnie włączało się do odradzania życia społeczno-kulturalnego Ukraińców na obczyźnie.

W drugiej połowie lat 50-tych wzrosła liczba punktów nauczania języka ukraińskiego na Warmii i Mazurach do 36. W roku szkolnym 1957/58 rozpoczęła pracę Szkoła Podstawowa z ukraińskim językiem nauczania w Sąginitach koło Górowa Iławeckiego.

W roku szkolnym 1963/64 uczyło się języka ukraińskiego już 1704 dzieci. Liczba ta była najwyższą w latach 60-tych. Możliwość poznawanie języka ojczystego, kultury

i tradycji ukraińskiej pozytywnie wpływało na ożywienie amatorskiej działalności kulturalnej Ukraińców. W szkołach z ukraińskim językiem nauczania oraz w punktach nauczania języka ukraińskiego powstawały różne zespoły artystyczne: chóry, małe grupy teatralne, grupy recytatorskie, zespoły śpiewacze, które odegrały bardzo ważną rolę w podtrzymywaniu i rozwijaniu świadomości narodowej mniejszości ukraińskiej oraz aktywizowały do uczestnictwa w życiu społeczno-kulturalnym Ziemi Warmińsko-Mazurskiej.

II połowa lat 60-tych, niestety, charakteryzuje się regresem w szkolnictwie. Działalność ówczesnych władz oświatowych i administracyjnych, w powiązaniu

z propagandą antyukraińską, doprowadziły do zmniejszenia liczby szkół, w których prowadzona była nauka języka ukraińskiego, co jednocześnie wpłynęło na spadek ilości uczniów uczących się języka ukraińskiego. Likwidacji uległa ukraińska szkoła

w Sągnitach.

W związku z reformą szkolnictwa w Polsce i zmianą systemu kształcenia nauczycieli zostały zlikwidowane licea pedagogiczne. Przystały istnieć ukraińskie klasy w Liceum Pedagogicznym w Bartoszycach. Ostatni absolwenci opuścili mury szkolne w 1970 r.

Kontynuację bartoszyckich tradycji przejęły klasy ukraińskie, które powstały w polskim Liceum Ogólnokształcącym w Górowie Iławeckim. Usilne starania miejscowych aktywistów UTSK z nauczycielem Teofilem Szerbą na czele wpłynęły na to, iż 1 września 1968 r. rozpoczęło naukę w szkole średniej 40 ukraińskich uczniów, którzy w większości pochodzili z Warmii i Mazur. W klasach ukraińskich zajęcia były prowadzone według takiego samego programu jak w klasach polskojęzycznych. Dodatkowym przedmiotem był język ukraiński w wymiarze 4 godzin tygodniowo, który uczniowie zdawali obowiązkowo na maturze zarówno w części pisemnej jak i ustnej.

W 1969 r. na bazie uczniów z klas „b” powstał Zespół Pieśni i Tańca „Dumka”, który do chwili obecnej na wysokim poziomie artystycznym popularyzuje ukraiński folklor i tradycje na terenie Polski, a także za granicą.

Różnorodne formy pracy z młodzieżą oraz możliwość poznawania ukraińskiej kultury przyciągały do niewielkiego miasteczka Górowa Iławeckiego, położonego w północnych krańcach województwa warmińsko-mazurskiego, młodzież z całej Polski.

Pod koniec lat 70-tych – w 1978 r. a potem w 1980 r. szkolnictwo ukraińskie w Górowie przeżywało kryzys. Ze względu na małą ilość uczniów ukraińskich, nie zdołano utworzyć klas ukraińskich, powstały więc w tych latach klasy polsko-ukraińskie.

Ukraińskie szkolnictwo po 1989 roku

Transformacje ustrojowe w Polsce po 1989 r. oraz powstanie niezależnego państwa ukraińskiego 24 sierpnia 1991 roku miały znaczący wpływ na rozwój ukraińskiego szkolnictwa w Polsce. Wzrosła liczba ukraińskich szkół, szkół

z dodatkową nauką języka ukraińskiego oraz międzyszkolnych zespołów nauczania języka ukraińskiego.

Społeczność ukraińska Warmii i Mazur należała i nadal należy do wyjątkowo aktywnej w życiu społeczno-kulturalnym.

Na szczególną uwagę zasługuje działalność młodej generacji ukraińskiej, która dokonała przełomu w funkcjonowaniu ukraińskiego szkolnictwa. Z dniem

1 września 1990 r. w powiecie bartoszyckim rozpoczęły pracę dwie niezależne szkoły z ukraińskim językiem nauczania: Szkoła Podstawowa nr 8 im. Łesi Ukrainki

w Bartoszczach oraz Liceum Ogólnokształcące nr 2 w Górowie Iławeckim.

Misją tych szkół jest nowoczesne kształtowanie dzieci i młodzieży mniejszości ukraińskiej, rozwijanie i podtrzymywanie ich tożsamości narodowej.

Obie szkoły cieszą się dużym zainteresowaniem również dzieci i młodzieży pochodzenia polskiego, pragnących poznać język ukraiński, historię oraz kulturę narodu ukraińskiego, a także młodzieży z Ukrainy, której rodzice pracują w Polsce.

W roku szkolnym 1999/2000, w związku z reformą systemu oświaty w Polsce, ukraińskie szkoły w Bartoszczach i Górowie Iławeckim zostały przekształcone w zespoły szkół.

W skład Zespołu Szkół z Ukraińskim Językiem Nauczania w Górowie Iławeckim wchodzi obecnie (rok szk. 2005/06) następujące rodzaje szkół:

- Gimnazjum – 56 uczniów
- Liceum Ogólnokształcące (trzyletnie) – 213 uczniów
- Liceum Profilowane (trzyletnie) o profilu ekonomiczno-administracyjnym – 24 uczniów

W górowskiej szkole uczy się 293 uczniów pochodzących w większości

z województwa warmińsko-mazurskiego. Kadra pedagogiczna liczy 35 nauczycieli-dydaktyków i 9 nauczycieli- wychowawców w internacie, w tym 8 nauczycieli pochodzących z Ukrainy.

Zespół Szkół z Ukraińskim Językiem Nauczania im. Łesi Ukrainki

w Bartoszczach obejmuje Szkołę Podstawową oraz Gimnazjum. Do szkoły uczęszczają dzieci i młodzież przede wszystkim z Bartoszcyc i okolicznych miejscowości. Procesem edukacyjnym 125 uczniów zajmuje się 16 nauczycieli,

w tym 3 z Ukrainy.

Oprócz wymienionych szkół na terytorium województwa warmińsko-mazurskiego funkcjonuje 54 szkolnych i międzyszkolnych zespołów nauczania języka ukraińskiego w powiatach, w których zamieszkują największe skupiska ludności ukraińskich, a mianowicie:

- elbląski
- braniewski
- lidzbarsko-warmiński
- ostródzki
- iławski
- gołdapski
- węgorzewski
- giżycki
- kętrzyński
- bartoszycki
- grodzki Olsztyn

Ogółem w szkołach z dodatkową nauką języka ukraińskiego oraz międzyszkolnych zespołach nauczania języka ukraińskiego pracuje 48 nauczycieli języka, a naukę pobiera 693 uczniów szkół podstawowych i 326 uczniów gimnazjum.

Biorąc pod uwagę informacje otrzymane z ukraińskich szkół z Górowa Iławeckiego oraz z Bartoszczyca oraz danych uzyskanych na podstawie ankiet przeprowadzonych wśród nauczycieli języka ukraińskiego, możemy mówić o następującym stanie szkolnictwa ukraińskiego w woj. warmińsko-mazurskim w roku szkolnym 2005/06:

- **1437** dzieci i młodzieży korzysta z zorganizowanych form nauczania języka ukraińskiego, w tym:
  - uczniów szkół podstawowych – **767**, co stanowi **53 %** ogółu,
  - uczniów gimnazjum - **433**, co stanowi **30 %** ogółu

- uczniów szkół ponadgimnazjalnych – **237**, co stanowi **17 %** ogółu.

W województwie warmińsko-mazurskim języka ojczystego mniejszości ukraińskiej uczy się 49 % ogółu uczniów uczęszczających na naukę języka ukraińskiego w Polsce (2945 uczniów) .

Pomimo tego należy stwierdzić fakt, że nie są to optymistyczne dane, albowiem jest jeszcze wiele dzieci i młodzieży ukraińskiej, które pomimo chęci uczenia się języka swoich przodków nie mają takich możliwości, gdyż lekcje języka ukraińskiego prowadzone są w większości szkół w godzinach popołudniowych, a więc uczniowie, mieszkający w odległych od szkół miejscowościach, mają problemy z dojazdem na zajęcia.

Ponadto w naszym województwie mało jest szkół, które język ukraiński wprowadzają w siatkę zajęć szkoły, aby umożliwić w ten sposób lepsze i sprawniejsze funkcjonowanie nauki języka.

Często również sytuacja materialna rodziców nie pozwala na to, aby oddać dziecko do internatu, by w oddalonej od miejsca zamieszkania szkole w Górowie Iławeckim, mogło poznawać język i kulturę Ukrainy.

Pomimo wielu różnych problemów związanych z funkcjonowaniem szkolnictwa ukraińskiego na Warmii i Mazurach dzisiaj można z dumą stwierdzić, iż dzięki ofiarnej pracy nauczycieli języka ukraińskiego oraz działaczy Związku Ukraińców w Polsce (UTSK w 1990 r. przekształciło się na ZUWP) życie społeczno-kulturalne mniejszości ukraińskiej rozwija się.

Aktywność Ukraińców w życiu społecznym, różnorodność form działalności kulturalnej, realizacja wielu cennych twórczych przedsięwzięć nie tylko sprzyjają kultywowaniu ukraińskich zwyczajów i tradycji oraz podtrzymywaniu świadomości narodowej, ale służą również integracji polsko-ukraińskiej w wielokulturowej Warmii i Mazurach.

W kwietniu 2007 roku społeczność ukraińska będzie obchodzić 60-rocznicę akcji „Wisła” – wygnania z ziem ojczystych i życia na obczyźnie. W tej chwili nowe pokolenie Ukraińców, które wyrosło na Warmii i Mazurach, wrosło w tę ziemię, tworząc swoją „Małą Ojczyznę”. Nie myśli już o powrocie na stałe na ziemię przodków, aczkolwiek często ją odwiedza, poznaje i pogłębia historię swego rodu.

W polskim prawodawstwie gwarantuje się mniejszościom narodowym i etnicznym prawo do istnienia, do zachowania i rozwijania swojej kultury, do nauczania języka ojczystego i w języku ojczystym, do wolności religijnej, do uczestniczenia w życiu publicznym. I z tych praw Ukraińcy w warmińsko-mazurskim województwie, dzięki swej aktywności i prężności, w pełni korzystają.

Dzieci i młodzież uczą się w szkołach języka ukraińskiego, a ambitni absolwenci mogą pogłębiać wiedzę z ukrainoznawstwa na filologii ukraińskiej na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim.

Radio Olsztyn nadaje codziennie krótkie audycje w języku ukraińskim, TVP 3 transmituje co drugi wtorek 15 minutowy program „Ukraiński Wisnyk”.

Nauczyciele-ukraińcy mogą korzystać z doradztwa metodycznego w zakresie języka ukraińskiego dzięki zatrudnionemu od 2003 r. w Warmińsko-Mazurskim Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Olsztynie doradcy metodycznemu.

Greko-katolicy katecheci mogą korzystać w swojej pracy z pomocy konsultanta do spraw religii greko-katolickiej, którego zatrudnia Warmińsko-Mazurskim Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Elblągu, wcześniej konsultant zatrudniony był w W-M ODN w Olsztynie.

Z ukraińskim folklorem i kulturą można spotkać się na różnych kulturalnych przedsięwzięciach organizowanych w okresie całego roku.

Większość Ukraińców to wyznawcy Kościoła Greko-Katolickiego stąd też w pejzażu warmińsko-mazurskim coraz więcej świątyń z pięknymi kopułami. Budowa własnych cerkwi na Warmii i Mazurach dowodzi, że Ukraińcy zdomowili się tu już na stałe.

Górowo Iławeckie, luty 2007 r.

Bibliografia:

1. Eugeniusz Misiło, *Akcja „Wisła”*, *Dokumenty*, Archiwum Ukraińskie, Warszawa 1993.
2. Igor Hrywna, *Ukraińcy w Olsztyńskim (II)*, - Inicjatywy Warmińskie nr 5/1989, Olsztyn.

http://www.lesiabart.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=323:z-historii-szkolnictwa-ukraiskiego-na-warmii-i-mazurach&catid=51:o-patronie&Itemid=67 dostęp; 14.04.2012